

16. Казанцев Н. М. Регион : фундаментальные факторы саморазвития / Н. М. Кузнецов // Регион : ресурсы местного саморазвития: спецкурс / науч. ред. Ю. П. Алексеев, Б. Е. Шпилев. – М. : Изд. БСТ, 1999. – Вып. 8. – С. 181-198.
17. Электронный ресурс. – Режим доступа : <http://regionsar.ru/node/364>

Ботвіна Н.О.

УДК 336.22:352.:631.16

ЕКОНОМІЧНА СТУТНІСТЬ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В АГРАРНІЙ СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. Необхідність та актуальність даної наукової розвідки визначається, передусім, загальноновизнаною недосконалістю податкової політики та застосування податкових важелів в аграрній сфері.

Проблеми податкової політики та застосування податкових важелів в аграрній сфері традиційно привертають до себе підвищену увагу наукових інтересів чималого кола вчених та практиків.

Аналіз основних публікацій. Аналіз наукових праць українських і закордонних авторів засвідчує широкий спектр незбіжних оцінок існуючих податкових важелів в умовах кризових деформацій економічного простору. Вплив податкової політики та застосування податкових важелів на економічний розквіт держави і її громадян вивчалось класиками світової економічної думки в роботах Д. Рікардо, А. Сміта, К. Маркса, а також у працях лауреатів Нобелівської премії по економіці М. Алле, Д. Кейнса, Т. Шульца, Д. Стігліца й інших. Дослідженням з даної проблематики присвятили свої роботи також, провідні вчені-економісти Л. Абалкін, І. Ансофф, В. Бабич, С. Галуза, М. Гуревичов, С. Дорогунцев, Б. Данілішин, А. Маршалл, Б. Пасхавер, Д. Прейгер та інші. Помітний вклад у розробку теоретичних засад та практичних рекомендацій щодо податкової політики та застосування податкових важелів в аграрній сфері економіки та їх специфіки, внесли такі відомі дослідники як О. Гудзь, М. Дем'яненко, П. Лайко, М. Малік, О. Непочатенко, В. Онегіна, П. Саблук, П. Стецюк, А. Чупіс та інші.

Цілі та задачі. Оподаткування за ринкових умов є чи не найважливішим фінансовим методом, уміло використовуючи який, держава може досягти бажаних результатів. Його використовують з найдавніших часів, а точніше - з появою держави.

Податкова політика – це “державна політика оподаткування юридичних і фізичних осіб. Її метою є формування державного бюджету за одночасного стимулювання ділової активності підприємств. Реалізується через систему податків, податкових ставок і податкових пільг” [22, С.353].

Запровадження податків має надзвичайно важливе прогресивне значення для розвитку суспільства. При цьому слід пам'ятати, що податки є дуже небезпечним інструментом у розпорядженні держави. “Без наукової концепції податкової політики, - зазначає О.Д. Василик, - вони можуть перетворитися на гальмо економічного розвитку. Концепція податкової політики держави має містити обґрунтовані висновки про вплив оподаткування на результати господарської діяльності підприємств і організацій, обсяг, напрями і характер інвестицій, розмір і структуру фонду споживання, галузеву і територіальну структуру економіки” [25, с. 68]. Податкова політика повинна бути гнучкою, щоб могла оптимально пов'язати інтереси держави з інтересами товаровиробників, рядових платників податків. Вона суттєво впливає на забезпеченість підприємств обіговими коштами [20, с. 115]. Для досягнення якнайбільшої ефективності оподаткування, необхідно користуватися принципами його побудови, найважливішими серед яких є стимулювання підприємницької виробничої та інвестиційної діяльності.

Вклад основного матеріалу. В кожній конкретній ситуації необхідно або запроваджувати пільги, або (як це є сьогодні з пільгами на ПДВ в Україні) їх відмінити. Запровадження великої кількості податків в Україні (38), а також завищення ставок окремих податків (наприклад, на ПДВ, податок на прибуток, прибутковий податок з громадян та інші) не стимулювало розвиток підприємництва в Україні.

Відсутність диференційованого підходу до оподаткування доходу і прибутку, як це є у більшості країн з ринковою економікою поставило підприємства з меншими доходами на межу банкрутства. Аби вижити частина з них пішла в «тіньову економіку».

Особливо гострою виглядає ситуація із застосуванням такого принципу оподаткування як «рівність». Використання на практиці цього принципу зігнорувало класичні вимоги до оподаткування, закладені ще Адамом Смітом. Розглядаючи водночас і наступний принцип – «соціальної справедливості», можна сказати, що в Україні ці принципи не використовуються у повній мірі.

Не завжди дотримувався на практиці принцип економічної обґрунтованості – запровадження податків і зборів (обов'язкових платежів) на підставі показників розвитку національної економіки та фінансових можливостей з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його доходами – через різні об'єктивні і суб'єктивні причини.

Діюча система оподаткування є вимушеною і тимчасовою з урахуванням довгострокової стратегії розвитку аграрної сфери України у контексті євроінтеграції.

Оподаткування досягло такого рівня, який робить сільське господарство не вигідною сферою вкладення капіталу, затримує структурну перебудову сільськогосподарських підприємств. Нині, система оподаткування суб'єктів аграрної сфери в Україні знаходиться на стадії пошуку оптимального поєднання структури податків, співвідношення податкового навантаження на виробництво продукції, його переробку і реалізацію. Оскільки різні підкомплекси, що виробляють продукцію (зерно, м'ясо, молоко й інше), у даний час мають неоднаковий рівень рентабельності й умови для конкуренції після вступу України до СОТ,

доцільно використовувати диференційований підхід до основних галузей сільського господарства. Сучасний зміст основних податків в аграрній сфері АПК не адекватний тим, які діють в країнах з розвинутою ринковою економікою [1, 4, 6, 9].

Перехід до ринкових відносин спричинив введення умовної податкової системи. Використовуючи податки, пільги і фінансові санкції, держава висуває однакові вимоги до підприємств щодо ведення господарства.

Аграрний сектор охопила глибока фінансово-економічна і соціальна криза, що супроводжується різким спадом сільськогосподарського виробництва. Всі податки повинні розглядатися в системі.

Спільний знаменник, до якого практично можна привести обсяг навантаження всіх податків - прибуток підприємства. Діюча податкова система не тільки дуже складна, але і не дає суб'єктам аграрної сфери чіткої орієнтації на ті напрямки діяльності, які могли б послабити податковий тягар. Склад податкових і неподаткових платежів суб'єктів аграрної сфери в бюджет досить широкий і складний [1, 3, 4, 5, 14, 15].

Акцентуючи увагу на неможливості точного визначення межі загального рівня оподаткування економіки, разом з тим ми наголошуємо на необхідності дослідження тенденції взаємозв'язку між розвитком економіки, частиною податкових надходжень до бюджету і структурою податків, яке допоможе запобігти негативній дії податків або згладити їх у певній економічній ситуації. Оскільки система оподаткування прямо чи опосередковано впливає практично на всі сфери суспільного життя, то економічна теорія з метою визначення критерію ефективності податкових важелів пропонує використання групи індексів та показників.

Податкові важелі впливають на економічну ефективність виробництва за рахунок зміни його обсягів, що характеризується рівнем чистого національного продукту [13]. Оцінку ефективності податкових важелів в аграрній сфері доцільно здійснювати за допомогою системи показників, які слід згрупувати за принципами економічної доцільності, доступності та податкоспроможності як результату фінансового стану [3, 4, 9, 12, 13].

Показники ефективності податкових важелів можна розділити на загальні і часткові. До часткових показників ефективності податкових важелів можна віднести такі, як: рівень оподаткування окремих господарських операцій або укладених угод, окремих видів діяльності, масштаби пільгового оподаткування господарства і коефіцієнт оподаткування його прибутку. До загальних показників належать: збільшення або зменшення загальної суми податкових платежів в абсолютному виразі і темпи зростання загального розміру податкових платежів підприємств за звітний або попередній рік; рівень оподаткування, податкоємність діяльності та податкова квота підприємства.

Дослідження стану і динаміки структури системи оподаткування суб'єктів аграрної сфери, свідчить про нестабільність податкової політики в Україні. Обсяги податкових надходжень в бюджет постійно зростають і перевищують планові показники. Рівень податкового навантаження на сільськогосподарські підприємства в 2008 році вище, ніж у 2003 р. на 638 грн. у розрахунку на 100 гектарів сільгоспугідь. За основними критеріями ефективності податкової системи податковий тиск на суб'єкти аграрної сфери неухильно збільшується.

Розмір сплачених податків на 100 грн. прибутків також збільшився майже вдвічі. Мають тенденцію до збільшення суми ПДВ у вигляді дотацій за здані переробним підприємствам молоко та м'ясо в розрахунку на 100 гектарів угідь, за рахунок чого спостерігається зменшення сплаченого ПДВ на 100 грн. виручки від реалізації продукції.

Також зменшено фінансову підтримку суб'єктів аграрної сфери на 88,3 грн. у розрахунку на 100 гектарів сільськогосподарських угідь. У в 2007 р. обсяги витрат державної підтримки АПК склали 8,04 млрд. грн. (5% у загальній сумі видатків бюджету), в тому числі - витрати "жовтої скриньки" - 5,6 млрд. грн. [3,4,5,14,15].

Найбільший обсяг у структурі видатків державного бюджету на фінансування цільових програм і заходів сільського господарства в 2007-му році займали: підтримка розвитку рослинництва, тваринництва та птахівництва (45%), компенсація Пенсійному фонду України втрат від застосування платниками ФСП спеціальної ставки (21%), здешевлення кредитів для підприємств АПК (10%).

Питома вага податків у виручці від продажу продукції складала від 5,1 до 7,6%. Співвідношення прибутку і податків становило 2,76, - 7,48%. Питома вага податків у виробничих витратах складала 6,9 - 8,3%. У розрізі за видами податків, найбільшу частку серед податкових платежів по всіх сільгосппідприємствам має ПДВ, на другому місці податок на доходи фізичних осіб, лише 8,2% належать фіксованого сільськогосподарського податку, найменшу частку має податок на прибуток підприємств - 0,3%.

Зайве високий податковий тиск мають господарські суспільства: від 159,6 грн. на 1 гектар сільгоспугідь до 975,5, в той час як сільськогосподарські підприємства - 144,4 грн., фермерські господарства - 47,6 грн., приватні підприємства - 16 грн. на 1 гектар сільськогосподарських угідь.

У силу цього, очевидним першочерговим завданням у фінансово-економічній сфері є визначення пріоритетів мінімум на 5 років і стабілізацію системи оподаткування. За результатами здійсненого кореляційно-регресійного аналізу, виявлено, що істотний вплив на результативні зміни мають сплата фіксованого сільськогосподарського податку та розмір податкового навантаження в розрахунку на 100 гектарів сільськогосподарських угідь. Одним з вагомих факторів, що впливають на ВВП є розмір сплачених податків у розрахунку на 100 грн. виручки від реалізації продукції [2].

Збільшення показника ваги податкового тягара на 1% призводить до зменшення рівня рентабельності на 0,55%, а збільшення показника ваги податкового тягара на 1% приведе до зменшення залишку прибутку на 6,2 тис. грн. Перелік податків, які вилучаються в Україні, відповідає світовим стандартам.

Щодо податкового механізму: при спеціальних режимах оподаткування функціонує особливим чином сконструйований порядок розрахунку і стягнення податкових платежів.

Його суть полягає в методологічній адаптації процесу оподаткування до специфіки діяльності окремої групи платників. Водночас, загальна система діє, виходячи з принципу "податкового всеохоплення" діяльності господарюючих суб'єктів, для якого є характерною взаємозв'язок на рівні „об'єкт – податок”.

При конструюванні спеціальних режимів прямого оподаткування для сільського господарства слід враховувати специфічні ознаки, які виділяють головні його моменти на тлі інших видів економічної діяльності.

Фактично головними об'єктами прямого оподаткування в аграрному секторі можуть бути валовий дохід, прибуток, площа угідь. Кожен є складним економічним показником - результатом, або головною умовою від якого він залежить.

При цьому рівень складності щодо його визначення не є однаковим для всіх суб'єктів оподаткування. З огляду на це встановлення і впровадження об'єкта спеціального прямого оподаткування в сільському господарстві повинно мати не єдиний (фіксований), а диференційований характер. Основою диференціації має стати категоріальне поділ виробників в залежності від організаційно виробничої форми.

Це дасть можливість більш ефективно здійснювати і контролювати процес спеціального оподаткування.

У результаті проведення аграрних реформ в Україні відбулися процеси ділення угідь на дрібні частки. Одним з наслідків поділу стала поява значних масивів земель (понад 2 / 3), які належать громадянам, які фізично не можуть їх обробляти.

Частка таких ділянок з року в рік зростає і за рахунок цього формується пропозиція оренди, що зумовлює необхідність контролю і регулювання різноманітних трансакцій з такими землями. Відсутність дієвого інструментарію регулювання створює загрозу виникнення соціальної напруги та призводить до істотних бюджетних втрат.

Держава залишається осторонь процесів перерозподілу земель, не маючи можливості ефективно впливати на ці процеси або хоча б мати від них належний фінансовий ефект. Орендна плата за земельні частки зросла в структурі витрат у 2003-2007 рр.. з 7,1% до 11,8%, тобто майже в 1,7 рази. Її розмір за 1 гектар угідь (188-195 грн.) В 2005-2007 рр.. фактично відповідав розміру прибутку, що його одержували агроформування від продуктивного використання орендних ділянок [1, 6, 8, 9].

Внаслідок цього товаровиробники були змушені віддавати практично половину чистого доходу власникам часток, які безпосередньої участі в його формуванні не брали. В цілому по Україні в 2005-2007 рр.. фактичний розмір орендної плати за земельні наділи був нижче від встановленого законодавством. В окремих східноєвропейських країнах, які займають вагомі позиції на світових ринках продовольства (Росії, Польщі та деяких інших), система прямого оподаткування суб'єктів аграрної сфери представлена сільськогосподарським податком [1, 4, 9].

Висновки. Система оподаткування суб'єктів аграрної сфери практично регулює лише виробничу функцію сільських територій та сільського населення на шкоду всім іншим. Деградація сільського господарства, на більшій частині території України, нині, є закономірним наслідком непередуманої, однобічної орієнтації на збільшення поточних доходів бюджетів усіх рівнів.

Податкові важелі в аграрній сфері не повинні виконувати деструктивну, руйнівну гальмуючу функцію розвитку сільськогосподарського виробництва, навпаки, вони повинні ринковими методами стимулювати стійкий процес зближення за якістю та ціною нашої продукції з кращими світовими аналогами. На наш погляд, необхідно збереження пільгового режиму оподаткування аграрного сектора для виходу його з системної кризи. Однак він повинен мати диференційований характер, виконувати, передусім, стимулюючу роль щодо зниження енергоємності виробництва.

Назріла необхідність формування і інсталяції механізмів транспарентного оподаткування сільгосппідприємств з метою неухильного твердого припинення відхилень від їх сплати. Принцип "податки повинні платити всі" повинен бути визначальним і непорушним для всіх суб'єктів аграрної сфери.

Такий підхід до модернізації, ефективності і гармонізації податкових важелів в аграрній сфері забезпечить розв'язання проблеми, через призму складних, віддалених в часі соціально-демографічних процесів на селі.

Джерела та література:

1. Климчук С. В. Еластичность показателя тяжести налогового бремени по уровню рентабельности / С. В. Климчук // Экономика и управление. – 1999. – № 1. – С. 12.
2. Гудзь О. Є. Формування податкової системи і ефективність бюджетної політики в аграрному секторі економіки / О. Є. Гудзь // Теорії мікро-макроекономіки : зб. наук. пр. проф.-викл. складу і аспірантів / редкол. : Ю. В. Ніколенко та ін. – К. : Знання України, 2003. – Вип. 13. – С. 128-135.
3. Гудзь О. Є. Основні фінансові домінанти щодо трансформації земельних відносин до викликів та запитів сьогодення / О. Є. Гудзь // Трансформація земельних відносин до ринкових умов : зб. матеріалів Одинадцятих річних зборів Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників (м. Київ, 26-27 лютого 2009 р.) / редкол. : П. Т. Саблук та ін. – К. : ННЦ „ІАЕ”, 2009. – С. 229-233.
4. Гудзь Е. Е. Эволюция системы налогообложения субъектов аграрной сферы Украины : проблемы, направления гармонизации / Е. Е. Гудзь // Современная налоговая система : состояние, проблемы и перспективы развития : межвузовский сб. науч. трудов с междунар. участием. / под. ред. М. К. Аристарховой. – Уфа : УГАТУ, 2009. – Вып.2. – С. 91-109.

5. Гудзь О. Є. Державне регулювання економіки АПК за допомогою податків / О. Є. Гудзь // Науковий вісник Національного аграрного університету. – К., 1998. – № 4. – С. 66-73.
6. Гудзь О. Є. Фінансове забезпечення та дивідендна політика на підприємствах агропромислового виробництва : порівняльний аналіз / О. Є. Гудзь // Облік і фінанси АПК. – 2005. – № 9-10. – С. 161-167.
7. Боровик П. М. Напрямки розвитку земельного оподаткування / П. М. Боровик // Збірник наукових праць “Економічні науки”. – Луцьк : Луцький ДТУ, 2007. – Вип. 4 (16). – Ч. 1. – С. 25-29. – (Облік і фінанси).
8. Гудзь О. Є. Фінансове забезпечення та дивідендна політика в сільськогосподарських підприємствах / О. Є. Гудзь // Економіка АПК. – 2005. – № 7. – С. 64.
9. Гудзь О. Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств : монографія / О. Є. Гудзь. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 578 с.
10. Кравчук Л. С. Нагальна необхідність формування ефективної податкової політики в аграрному секторі економіки / Л. С. Кравчук // Вісник ХНАУ. Економіка АПК і природокористування. – 2006. – № 11. – С. 139-144.
11. Опря Є. А. Ефективність дії податкового механізму в аграрному секторі / Є. А. Опря // Економіка АПК. – 2006. – № 3. – С. 39-44.
12. Пасхавер Б. Рентабельність агро сфери : проблеми стабільності / Б. Пасхавер // Економіка України. – 2004. – № 2. – С. 73-82.
13. Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності та господарювання : кол. монографія : у 2-х т. / за ред. П. Т. Саблука, В. Я. Амбросова, Г. Є. Мазнева. – К. : ІАЕ, 2001. – Т. 2. – 851 с.
14. Семенец Е. Я. Государственное регулирование АПК через налоговую систему / Е. Я. Семенец // Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2005. – № 650. – С. 139-143. – (Економічна серія).
15. Стецюк П. А. Формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств / П. А. Стецюк // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 111-116.
16. Финансы сельского хозяйства / под ред. М. З. Пизенгольчук. – М. : Финансы и статистика, 1986. – 319 с.
17. Яхьяев М. А. Финансы АПК : механизмы оздоровления / М. А. Яхьяев; науч. ред. В. С. Балабанов. – М. : ОАО “Изд-во “Экономика”, 1998. – С. 199.
18. Юрій С. І. Бюджетна система України : навч. посіб. / С. І. Юрій, Й. М. Бескид. – К. : НІОС, 2000. – 400 с.
19. Петрушенко М. Вдосконалення стягнення ПДВ / М. Петрушенко // Урядовий кур’єр. – 2004. – 9 червня. – С. 2.
20. Коренева О. Г. Вплив податкової політики на забезпеченість підприємств обіговими коштами / О. Г. Коренева // Фінанси України. – 1999. – № 2. – С. 115-118.
21. Ковалюк О. М. Фінанси України княжої доби / О. М. Ковалюк // Фінанси України. – 1998. – № 5. – С. 99-102.
22. Загородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – 3-тє вид., випр. та доп. – Львів : Центр Європи, 1997. – 576 с.
23. Дикань Л. В. Деякі аспекти оподаткування в Україні / Л. В. Дикань, Т. С. Воїнова, Є. Б. Бережний // Фінанси України. – 1999. – № 4. – С. 107-112.
24. Государственные финансы : учеб. пособие / под ред. В. М. Федосова, С. Я. Огородника, В. Н. Суторминой. – К. : Лыбидь, 1991. – 276 с.
25. Василик О. Д. Державні фінанси України : навч. посіб. / О. Д. Василик. – К. : Вища шк., 1997. – 384 с.
26. Василик О. Д. Теорія фінансів / О. Д. Василик. – К. : НІОС, 2001. – 416 с.

Булгакова Ф.С.

УДК 334.02

РЕГУЛИРОВАНИЕ МЕЖБЮДЖЕТНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

Постановка проблемы. В настоящее время тема рассматриваемая в данной статье играет важную роль в формировании государственного бюджета, так как бюджет состоит из государственного бюджета Украины и местных бюджетов. Проблематика формирования и развития межбюджетных отношений в контексте процессов, начавшихся после обретения Украиной суверенитета. В этот период в основном сформировались экономическая, финансовая, налоговая и бюджетная системы Украины. В этот период в государственном и административно-территориальном устройстве определили организацию межбюджетных отношений. Эти отношения играют значительную роль в социально-экономической политике Украины, ее государственной региональной политике и влияют на характер отношений центра и регионов, а также между отдельными регионами.

Ключевыми проблемами, которые требуют решения в ходе реформы межбюджетных отношений в Украине, является четкое определение функций, сфер ответственности центральных, местных органов исполнительной власти и органов местного самоуправления в сфере предоставления общественных услуг, укрепление собственной доходной базы местного самоуправления и основ самостоятельности бюджетов всех уровней, установление прозрачных и формализованных процедур предоставления бюджетных трансфертов, которые создавали бы предпосылки для взаимной ответственности органов публичной власти разных уровней, эффективного использования ими финансовых ресурсов, повышения заинтересованности местных органов власти в наращивании собственной доходной базы и т.д.